

NETTLE, Daniel / ROMAINE, Suzanne (2005): *Veus que s'apaguen. La mort de les llengües del món*. Traducció de Josep Cortadellas i Joan Ferrer. Girona: CCG Edicions, 324 p.

En els darrers anys la mort de les llengües ha esdevingut un tema de recerca prioritari, i, atesa la magnitud del fenomen, molts lingüistes han cregut que calia donar-lo a conèixer al gran públic. Així, en poc temps han aparegut una sèrie de títols sobre aquesta qüestió, entre els quals hi ha *Veus que s'apaguen: la mort de les llengües del món*. Atès que moltes vegades ens preguntem com és que, havent-hi tants textos bons per traduir, es tradueixen certes coses, cal remarcar que en aquest cas la tria és un gran encert, perquè *Veus que s'apaguen* és un dels millors, a part de ser colpidor i compromès. Els autors aconsegueixen transmetre i encomanar la preocupació no tan sols per les llengües sinó també pels seus parlants i el gran nombre de dades i exemples que aporten fan que el seu discurs no es quedi en l'àmbit dels treballs benintencionats i furgui directament en les causes i les conseqüències dels processos de substitució lingüística.

En el primer capítol, «Què se n'ha fet, de totes les llengües?», després de mencionar un bon nombre de darrers parlants, els autors fan un repàs de les causes de mort de les llengües on es troba a faltar una diferenciació entre la mort dels parlants i els processos de substitució (perquè no és el mateix que una llengua perdi parlants per una epidèmia que perquè aquests la canvien per una altra). La major part del capítol, però, està dedicada a explicar per què la mort de les llengües és un problema i, entre els arguments potser aquest és el més motivador: «Els propers grans passos en el desenvolupament científic podrien estar amagats en algun llenguatge obscur d'un llunyà bosc tropical» (p. 30).

En «Un món de diversitat» els autors descriuen la situació de la diversitat lingüística actual. Potser si a aquesta descripció se li hagués afegit la dimensió històrica (i.e. com hem arribat fins aquí?) s'haurien pogut explicar millor dos aspectes que, al meu entendre, enterboleixen força la comprensió del fenomen. Un és la correlació que s'estableix entre diversitat biològica i diversitat lingüística, correlació establerta per un sector de l'ecolingüística que ignora els factors històrics i els geogràfics entre d'altres. Per mencionar només un cas, Nigèria, on es parlen gairebé 400 llengües, és una zona de molta diversitat biològica? I en cas que ho sigui, aquesta diversitat disminueix en les zones on es parla haussa, ioruba o igbo, tres llengües del país que se situen entre les més parlades del món? L'altre aspecte es lliga directament amb la història: com es pot dir que Europa i la Xina són zones amb poca diversitat lingüística sense afegir que, si això és així és perquè l'una —amb la romanització i l'expansió de les llengües estatals— i l'altra —amb l'expansió del xinès— són a les acaballes del procés?

El capítol «Paraules perdudes / mons perduts» és un dels més captivadors de l'obra. En ell s'explica què es perd quan es perd una llengua i els exemples abasten àmbits diferents; la pèrdua de variació estilística en llengües en recessió és un fet prou conegut, com segurament també ho és la pèrdua de lèxic i la simplificació de les estructures sintàctiques, així com la pèrdua de productivitat de morfemes derivatius, però els autors van més enllà amb una reflexió sobre la pèrdua de coneixement

ment precedida d'una crítica als prejudicis lingüístics. Pel que fa a la pèrdua de coneixements, els autors basen els seus arguments fonamentalment en els classificadors, els evidencials i els termes que designen elements de la naturalesa i que, sovint, aporten més informació que la ciència occidental, tal com diuen: «En termes generals, la ciència es dedica a donar nom i a categoritzar allò que trobem en el món al voltant nostre i construeix teories per explicar-ho. Això és el mateix que fan les llengües. Cada llengua és una manera d'aferrar-se al món exterior i de desenvolupar un simbolisme que el representi de forma que en puguem parlar i reflexionar-hi» (98).

En el capítol «L'ecologia de la llengua» els autors inicien un bloc que explica com s'ha arribat aquí i estableixen una tipologia de la mort de les llengües per mort dels parlants, abandonament forçat i abandonament voluntari. Tot i els matisos que ells mateixos afegeixen a aquest darrer tipus, no deixa de ser paradoxal que el considerin, quan ells mateixos afirmen que «Una llengua mor perquè desapareix el teixit social perdurable al qual la gent *volia* pertànyer (el subratllat és meu)». Quina voluntarietat pot haver-hi quan no pots controlar la destrucció del teixit social on s'havia desenvolupat la llengua? Dins d'aquests casos de mort voluntària, els autors inclouen el llatí. Per bé que sigui difícil combatre el tòpic, la noció del llatí com a llengua morta només és possible des de la nostra concepció cultural de la llengua, perquè en sentit estricte, cap comunitat va abandonar el llatí per parlar una altra llengua, sinó que, senzillament, va canviar. El que anomenem «mort» és la forma fossilitzada en els textos, codi que ningú no transmet intergeneracionalment i que no és la llengua de cap comunitat humana, per més que sigui emprada entre sacerdots i sigui oficial al Vaticà. Cal remarcar aquest fet, perquè considerar que el llatí és «mort» és una manera de donar a entendre que les llengües poden morir de mort natural i les llengües sempre moren com a conseqüència de les pressions que pateixen els seus parlants per tal que les abandonin. En els dos capítols d'aquest bloc que segueixen s'analitzen l'expansió de l'agricultura com a factor homogeneïtzador i les causes econòmiques del procés d'homogeneïtzació. En «L'ona biològica» els autors mostren com l'homogeneïtzació comença a Euràsia perquè és on més aviat es desenvolupa l'agricultura, i en «L'ona econòmica» estableixen una oposició entre llengües metropolitanes i llengües perifèriques per descriure la pressió que les primeres exerceixen sobre les segones.

El capítol 7, «Per què cal fer alguna cosa?», aborda les conseqüències de la mort de les llengües amb una premissa: «El problema de la mort de les llengües és, d'aquesta manera, un 'bon' problema, perquè solucionar-lo implicaria resoldre alhora molts altres problemes urgents i que es troben profundament lligats» (p. 213). Potser cal recordar que Daniel Nettle té una trajectòria notable en la recerca de la relació de la diversitat lingüística amb el medi ambient que es manifesta clarament en tot el llibre i especialment en la segona part; per tant, si en el bloc anterior hem pogut veure com la destrucció de l'entorn implica la destrucció de la linguodiversitat, ara els autors mostren com la pèrdua de diversitat lingüística té repercussions en la vida dels parlants i el seu entorn. Val a dir que aquest és un dels capítols més apassionants del llibre i també més necessaris, perquè la consideració de la diversitat com un valor en ella mateixa no ens forneix arguments quan és interpretada com un obstacle, i els autors mostren aquí la necessitat de la diversitat de manera prou clara com per fer-nos veure què implica la mort de qualsevol llengua.

En el darrer capítol, «Futurs sostenibles», els autors repassen alguns projectes de recuperació que han tingut un cert èxit —el del hawaïà, el del karaja del Brasil i el del passamaquoddy dels EUA— i dediquen una part a debatre la funció de l'ensenyament en la revitalització de les llengües. Tot i que, atesos els resultats, no es pot parlar de projectes amb èxit, s'agraeix un punt de vista poc convencional en aquest àmbit, possiblement massa sobrevalorat en la recuperació de les llengües. Al capdavant, la planificació lingüística no ha pogut resoldre un misteri punyent: per què l'escola, que ha tingut tant d'èxit en la difusió de les llengües dominants, no ha reeixit en el cas de llengües subordinades? Val a dir que els autors són prou lúcids sobre la qüestió i inicien el capítol amb dues propostes que no formen part de les idees més habituals sobre la revitalització de les llengües: «L'acció ha de partir del nivell local en dos sentits. En primer lloc, la major part del treball l'hauran de realitzar principalment els mateixos grups reduïts més que no pas qualsevol de les agències

o de les xarxes internacionals que hi ha avui (...). En segon lloc, cal concentrar les energies en el front intern (és a dir, en pla de la transmissió entre les diverses generacions), abans de consumir recursos a un nivell més elevat (escola, treball, govern, etc.)» (p. 251).

Veus que s'apaguen és un bon llibre escrit des d'una perspectiva ecolingüística no dogmàtica tot i que esbiaixada. El biaix conceptual ja l'hem anat esmentant en assenyalar algunes mancances i, especialment, algunes interpretacions. Aquestes, però, són ben legítimes, ja que el punt de partida dels autors és diàfan. Hi ha una altra mena de biaix, però, que val la pena esmentar: de les aproximadament 200 obres incloses en la bibliografia només dues estan escrites en francès. La resta, totes en anglès. No deixa de sorprendre que el mateix llibre sigui un exemple del que condemna, perquè el missatge implícit és que, al capdavant, l'única llengua que val és l'anglès. Ja que som dins l'àmbit de la romanística, es pot parlar de la mort de les llengües sense mencionar cap treball de recerca sobre el tema en castellà, català, francès, gallec, italià o portuguès? I ja que som en l'àmbit de la lingüística, un lingüista es pot permetre conèixer només la recerca que es fa en la seva llengua? Si ens hem de basar en les publicacions dels autors anglòfons, sembla que sí; però aleshores el dubte es fa més gran: realment creuen en el valor de la diversitat lingüística?